

Από τα τέλη Αυγούστου του 1944, ο σοβιετικός στρατός κατέβαινε ακάθεκτος στη Ρουμανία, ενώ οι παρτιζάνοι του Τίτο ελευθέρωναν τη μια περιοχή μετά την άλλη, στην Γιουγκοσλαβία. Στην Ελλάδα, οι Γερμανοί κινδύνευαν να αποκλειστούν. Αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την χώρα. Τον ίδιο καιρό (2 Σεπτέμβρη του 1944), το ΕΑΜ προσχώρησε στην εξόριστη κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου. Στις 26 Σεπτέμβρη, υπογράφηκε η συμφωνία της Καζέρτας (στην Ιταλία). Κυρίως, προέβλεπε την υπαγωγή των ανταρτών του ΕΑΜ και του ΕΔΕΣ στις διαταγές της κυβέρνησης, η οποία, με τη σειρά της, τους έθετε κάτω από τις διαταγές των Άγγλων. Στη συνθήκη αυτή, υπήρχε σαφής καταδίκη των Ταγμάτων Ασφαλείας που χαρακτηρίζονταν «όργανα του εχθρού». Υπήρχε και συμφωνία η επιστροφή ή όχι του βασιλιά να κριθεί σε δημοψήφισμα, όταν θα το επέτρεπαν οι περιστάσεις.

Στο μυστικό αεροδρόμιο της «Νεραΐδας» (στην Καρδίτσα, εκεί όπου σήμερα υπάρχει η τεχνητή λίμνη Πλαστήρα) προσγειώθηκαν ο Θεμιστοκλής Τσάτσος ως εκπρόσωπος των φιλελευθέρων στην κυβέρνηση Παπανδρέου, ο Γιάννης Ζέβγος ως εκπρόσωπος του ΚΚΕ στην ίδια κυβέρνηση (μαζί με τον Φ. Μανουηλίδη, θα αποτελούσαν την ελληνική κυβερνητική επιτροπή ως την άφιξη της κυβέρνησης εθνικής ενότητας), ο διοικητής της 1ης ελληνικής μεραρχίας στην μάχη του Ελ Αλαμίν, συνταγματάρχης Πausανίας Κατσώτας, που επρόκειτο να αναλάβει στρατιωτικός διοικητής της Αθήνας (από τις 25 Οκτώβρη του 1944), και ο ταγματάρχης Οδυσσέας Παπαμαντέλος. Αποστολή τους ήταν να οργανώσουν την ομαλή ανάληψη της εξουσίας μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Έφθασαν στην Αθήνα στις 7 Οκτώβρη. Για τον σκοπό αυτόν, η κυβέρνηση Παπανδρέου είχε ορίσει στρατιωτικό διοικητή της Αθήνας τον υποστράτηγο Παναγιώτη Σπηλιωτόπουλο, διοικητή Χωροφυλακής και κατηγορούμενο ως συνεργάτη των Γερμανών.

Τον ίδιο καιρό, ο φρούραρχος της Αθήνας και διοικητής των γερμανικών στρατευμάτων στη Νότια Ελλάδα, πτέραρχος Χέλμουτ Φέλμι, ζήτησε από τον και φίλο του αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό να του εγγυηθούν οι Έλληνες την ασφαλή αποχώρηση των στρατευμάτων του με αντάλλαγμα να μην πειραχθούν οι υποδομές της πρωτεύουσας. Μετά από δυο συναντήσεις, η πρώτη με παρόντα τον αρχιεπίσκοπο, η συμφωνία επικυρώθηκε. Ήταν 20 Σεπτέμβρη, όταν ο Φέλμι ανακοίνωσε επίσημα ότι οι δικοί του δεν επρόκειτο να προχωρήσουν σε οποιαδήποτε δολιοφθορά, αρκεί να μην τους ενοχλούσαν κατά την αποχώρησή τους. Στις 8 Οκτώβρη του 1944, με δική του ανακοίνωση, το ΚΚΕ προσχώρησε στη συμφωνία.

Τα γεγονότα, όμως, εξελίχθηκαν διαφορετικά. Οι Άγγλοι, μέσω του λιμανιού της Ραφήνας, έστελναν όπλα, ώστε να εξοπλιστούν οι δυνάμεις ασφαλείας που έργο είχαν να τηρήσουν την τάξη στο μεσοδιάστημα, από την αποχώρηση των Γερμανών ως την ανάληψη της εξουσίας από την κυβέρνηση εθνικής ενότητας, αλλά και για τη συγκρότηση ελληνικού

στρατού. Με ενέργειες του Σπηλιωτόπουλου, τα όπλα κατέληγαν στην οργάνωση Χ, στον ΕΔΕΣ και σε άλλες αντικομμουνιστικές οργανώσεις. Κι επειδή η μεταφορά των όπλων από τα ανατολικά παράλια συναντούσε εμπόδια στο ΕΑΜοκρατούμενο Κορωπί που βρίσκεται πάνω στον δρόμο προς την πρωτεύουσα, στις 9 Οκτώβρη του 1944, άνθρωποι του Σπηλιωτόπουλου, ντυμένοι Γερμανοί, έζωσαν την κωμόπολη, εκτέλεσαν 47 ΕΛΑΣίτες κι έκαψαν τετρακόσια σπίτια.

Και οι Γερμανοί, παρά τη συμφωνία, υπονόμευσαν όλες τις βιομηχανικές και λιμενικές εγκαταστάσεις στον Πειραιά, με σκοπό να τις ανατινάξουν κατά την αποχώρησή τους. Όμως, τις γερμανικές ενέργειες τις είχε πληροφορηθεί ο ΕΛΑΣ και σχεδίαζε, πώς θα τις αποτρέψει.

Ο αθηναϊκός λαός τα αγνοούσε όλα αυτά. Με αγωνία, περίμενε την αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής. Στις 8 το πρωί, 12 Οκτώβρη του 1944, ο διορισμένος δήμαρχος της πόλης, Άγγελος Γεωργάτος, συνόδευσε τον πτέραρχο Φέλμι στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη. Ο Γερμανός κατέθεσε στεφάνι κι αποχώρησε. Αθηναίοι που έτυχε να δουν την κατάθεση, άρπαξαν το στεφάνι και το ποδοπάτησαν. Ο Φέλμι ακολούθησε τις μηχανοκίνητες φάλαγγες των συμπατριωτών του που έφευγαν από την Αθήνα μέσω της Ιεράς Οδού. Στις 9.15 το πρωί, ένας άνδρας της γερμανικής φρουράς, στην Ακρόπολη, κατέβασε τη ναζιστική σημαία, την δίπλωσε βιαστικά και βάζοντάς την παραμάσχαλα, μαζί με τους υπόλοιπους εγκατέλειψε τον Ιερό Βράχο. Τις ίδιες στιγμές, ο δοσίλογος πρωθυπουργός, Ιωάννης Ράλλης, είχε κλειστεί στη μητρόπολη. Τον συνέλαβε η αστυνομία, εκτελώντας διαταγή του αρχηγού της, Άγγελου Έβερτ (1894 - 1970). Την ίδια τύχη είχε και ο Γεώργιος Τσολάκογλου, καθώς και οι υπουργοί τους αλλά και οι διευθυντές των εφημερίδων που είχαν συνεργαστεί με τους κατακτητές. Οι άνδρες των ταγμάτων ασφαλείας κλείστηκαν στο στρατόπεδό τους, στου Γουδή.

Πριν ακόμα εγκαταλείψει την πόλη και ο τελευταίος Γερμανός, οι Αθηναίοι ξεχύθηκαν στους δρόμους, πανηγυρίζοντας. Σημίες ελληνικές, αγγλικές, αμερικανικές και σοβιετικές ανέμιζαν, ξεφωνητά αγαλλίασης δονούσαν την ατμόσφαιρα:

«Μπήκα άθελά μου στο ρυθμό που επικρατούσε γύρω μου. Τι κάναμε δηλαδή; Μα απλό πράγμα: χαιρόμαστε και δεν ξέραμε πώς να εκφράσουμε τον ενθουσιασμό μας [...] Τώρα μας ενδιέφερε να ζήσουμε τη μεγάλη μέρα », έγραψε, αργότερα, ο δημοσιογράφος και

μελλοντικός διευθυντής του περιοδικού «Διάπλασις των παιδων», Κώστας Παράσχος.

Και ο Γιώργος Θεοτοκάς περιέγραψε:

«Ήταν ένα κάρο φορτωμένο νέους και νέες που ξεφωνίζανε. Στο άλογο που τραβούσε το κάρο καθότανε καβάλα μια γυναίκα μελαχρινή σα γύφτισσα που είχε στο κεφάλι και στους ώμους ένα σάλι επαναστατικά κατακόκκινο. Φορούσε κίτρινο φουστάνι κι είχε διάφορα χαϊμαλιά στο στήθος, κρατούσε μια ελληνική σημαϊούλα και ξεφώνιζε τραγουδώντας: "Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη...". Μια παρέα μάγκες γυρίζανε με ένα χαρτονένιο Χίτλερ κρεμασμένο σε ένα κοντάρι και φωνάζανε ρυθμικά "Εμπατίρησε" (καινούργια λέξη argot). Πολλά τραμ και καμιόνια ανεβοκατέβαιναν τους κεντρικούς δρόμους φορτωμένα παιδιά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ που φωνάζανε συνθήματα των οργανώσεών τους. Είδα και μια παρέλαση πιτσιρίκων με ξύλινα τουφέκια, του "παιδικού μετώπου" του ΕΑΜ».

Γυναίκες και άνδρες του ΕΑΜ διαδήλωναν φωνάζοντας συνθήματα «Κανένα άσυλο στους προδότες!», «Λευτεριά - Λαοκρατία!». Ασυναίσθητα, ο λαός τα επαναλάμβανε. Τα πλήθη πανηγύριζαν έξαλλα αλλά, παρ' όλα αυτά, δεν προχώρησαν σε πράξεις αντεκδίκησης.

Οι τρεις εκπρόσωποι της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, Τσάτσος, Ζεύγος και Φ. Μανουηλίδης, μαζί με τον Παισάνια Κατσώτα που, πια, φορούσε την ελληνική στρατιωτική του στολή, παραβρέθηκαν σε πανηγυρική δοξολογία στη μητρόπολη. Έπειτα πήγαν στην πλατεία Συντάγματος και μίλησαν στους εκεί συγκεντρωμένους. Ακολούθησε παρέλαση τμημάτων Βρετανών καταδρομών (700 άνδρες) και Ελλήνων Ιερολοχιτών (400 άνδρες) που έφθασαν στην πλατεία Συντάγματος: Τα επιθεώρησε ο στρατιωτικός διοικητής (Π. Σπηλιωτόπουλος) και ακολούθησε κατάθεση στεφάνων. Στη συνέχεια, η τριμελής κυβερνητική επιτροπή εγκαταστάθηκε στο κτίριο της Βουλής. Ο Φ. Μανουηλίδης πήγε στο δημαρχείο και, μέσα σε πανηγυρική ατμόσφαιρα, εγκατέστησε τον νέο δήμαρχο της πόλης: Ήταν ο δικηγόρος και προσωπικός φίλος του Γεώργιου Παπανδρέου, Αριστείδης Σκληρός. Θα έμενε δήμαρχος ως τον Μάη του 1947.

Έχοντας εμπειρία από άλλες ευρωπαϊκές πόλεις, όπου, με την αποχώρηση των κατακτητών, σημειώθηκαν ακόμα και λιντσαρίσματα, ο σύνδεσμος του στρατιωτικού διοικητή με το αγγλικό στρατηγείο, συνταγματάρχη της μυστικής υπηρεσίας «Επιχειρήσεις Ειδικών Αποστολών»

(
Special Operations Executive

SOE), Ρ. Σέπαρντ, παραξενεύτηκε. Καθώς νύχτωνε, έκανε ο ίδιος αυτοψία στις περιοχές που ελέγχονταν από τον ΕΛΑΣ. Διαπίστωσε ότι επικρατούσε απόλυτη ησυχία και είδε άνδρες του ΕΛΑΣ να περιπολούν στους δρόμους, για να προλάβουν ο,τιδήποτε μπορούσε να διαταράξει την τάξη.

Οι πανηγυρισμοί συνεχίστηκαν και την επόμενη μέρα, 13 Οκτώβρη του 1944. Οργανωμένες αυτήν την φορά. Ο προσκείμενος στο κόμμα των φιλελευθέρων και βραβευμένος από την Ακαδημία Αθηνών, λογοτέχνης Γεώργιος Θεοτοκάς (1905 - 1966), έγραψε:

«Σήμερα ήτανε διαδηλώσεις οργανωμένες, που αποτελούσαν ουσιαστικά μιάν ατέλειωτη διαδήλωση του ΕΑΜ, με το πλήθος μοιρασμένο κατά συνοικίες και επαγγέλματα και με ολοφάνερη επικράτηση του ΚΚ. Το πλήθος είχε πολλές κόκκινες σημαίες ανακατωμένες με τις ελληνικές και τις συμμαχικές και μεγάλες κομματικές πινακίδες. Γυναίκες και παιδάκια συμμετείχαν σε μεγάλο αριθμό, πάντα με αυστηρή οργάνωση. Υπήρχαν και παπάδες μέσα στις εαμικές εκδηλώσεις. Συνολικά ήτανε μια επιβλητική επίδειξη των δυνάμεων του κομμουνισμού στην Αθήνα, που την παρακολουθούσε ο άλλος κόσμος με κάποια αμηχανία».

Στον Πειραιά, όμως, τα πράγματα δεν εξελίσσονταν το ίδιο ομαλά. Το γερμανικό σχέδιο για την ανατίναξη των εκεί εγκαταστάσεων προέβλεπε ότι η δολιοφθορά θα γινόταν στις 3 το μεσημέρι, 12 του Οκτώβρη. Άνδρες του ΕΛΑΣ είχαν καταφέρει να κόψουν τις καλωδιώσεις, οπότε κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο να εφαρμοστεί. Οι Γερμανοί μπόρεσαν να ανατινάξουν το λιμεναρχείο, το τελωνείο και έναν γερανό του λιμανιού. Και, στο εργοστάσιο της «Ηλεκτρικής» (Ηλεκτρική Εταιρεία Αθηνών Πειραιώς - Πάουερ), στον Άγιο Γεώργιο Κερατσινίου, που τροφοδοτούσε με ηλεκτρικό ρεύμα την Αθήνα και τον Πειραιά, κατάφεραν να υπονομεύσουν τις τουρμπίνες της ηλεκτροπαραγωγής. Απομόνωσαν την βάρδια των 300 εργαζομένων εκεί εκείνη την ώρα και ήταν έτοιμοι να προχωρήσουν στην καταστροφή του εργοστασίου. Ήταν σαράντα στρατιώτες. Κυκλώθηκαν από δυνάμεις του ΕΛΑΣ που τους εγγυήθηκαν ασφαλή αποχώρηση, με την προϋπόθεση ότι θα ελευθέρωναν τους 300 και δεν θα προχωρούσαν στην ανατίναξη του εργοστασίου. Την ώρα των συνομιλιών, φάνηκε τμήμα τριάντα Γερμανών ποδηλατιστών, που ο ΕΛΑΣ είχε εκδιώξει από το στρατιωτικό εργοστάσιο της ΚΟΠΗ. Άρχισαν να πυροβολούν ενάντια στους άνδρες του ΕΛΑΣ αλλά, γρήγορα, εξουδετερώθηκαν. Οι Γερμανοί που βρίσκονταν μέσα στο εργοστάσιο, δεν είχαν άλλη επιλογή. Αποχώρησαν. Καλού κακού, οι ΕΛΑΣίτες άφησαν εκεί φρουρά.

Στην περιοχή Περάματος, οι Γερμανοί είχαν αφήσει 56 άνδρες του ειδικού στις ανατινάξεις τμήματος του μηχανικού των SS, με επικεφαλής τον Χανς Λίνπερμαν. Ήταν οπλισμένοι με αυτόματα και τέσσερα μηχανοκίνητα πολυβόλα και είχαν εντολή να ανατινάξουν τα εργοστάσια του Αγίου Γεωργίου και του Νέου Φαλήρου.

Ξημερώματα 13 Οκτώβρη, μια έκρηξη συγκλόνισε τον Πειραιά, καθώς οι Γερμανοί ανατινάξαν τις εγκαταστάσεις της SHELL, στο Πέραμα. Η έκρηξη, όμως, λειτούργησε και σαν σύνθημα για την κινητοποίηση των κατοίκων, που έσπευσαν να στήσουν οδοφράγματα, ενώ ένα τάγμα του ΕΛΑΣ πήρε θέσεις στο νεκροταφείο της Κοκκινιάς.

Στις 6.45, οι Γερμανοί εξαπέλυσαν επίθεση ενάντια στο εργοστάσιο της Ηλεκτρικής. Δέχθηκαν καταιγισμό πυροβολισμών απ' όλες τις μεριές κι αναγκάστηκαν να σταματήσουν. Ακολούθησε μάχη τριών ωρών. Οι Γερμανοί είχαν έντεκα νεκρούς και 16 τραυματίες, όταν αναγκάστηκαν να παραδοθούν, μαζί με τον διοικητή τους. Ο ΕΛΑΣ μετρούσε οκτώ νεκρούς. Η ασταμάτητη βροχή που συνόδευσε τη σωτηρία της Ηλεκτρικής, δεν εμπόδισε τους κατοίκους να παρακολουθήσουν την θριαμβευτική παρέλαση των ΕΛΑΣιτών, ενώ ακουγόταν τα σύνθημα «Ελλάς - λαοκρατία».

Ήταν η τελευταία μάχη του ΕΛΑΣ ενάντια στους Γερμανούς.

(τελευταία επεξεργασία, 12 Οκτωβρίου 2018)